

РОЗДІЛ 16
БІБЛЮГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК НАЙВАГОМШИХ
НАУКОВИХ ПРАЦЬ ВІДДІЛУ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
(2022-2025)

(з нагоди 100-річчя Інституту педагогіки НАПН України)

<https://doi.org/10.65237/5-2026-16>

Шевченко С., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, відділ історії та філософії освіти, Інститут педагогіки, Національна академія педагогічних наук України, Київ

Вступ

Історично так склалося, що серед основних структурних підрозділів створеного 1926 р. в Харкові Українського науково-дослідного інституту педагогіки, «була секція історії педагогіки. Її очолив відомий педагог і письменник Яків Мамонтов». У довоєнний період «1932 року секція зазнала реформування і розширення, перетворившись на відділ історії педагогіки та організації освіти. У повоєнний період (від 1943 р.), коли Науково-дослідний інститут педагогіки (НДІП) відновив свою діяльність відновив роботу, знову почав працювати і відділ історії педагогіки» [1].

Від того часу в НДІП науковий підрозділ змінював назви відповідно до змін у структурі Інституту «(1992) на лабораторію теорії та історії педагогіки, а 2000 р. повернули назву лабораторія історії педагогіки. 2015 р. підрозділ перейменували на відділ. 2018 р. сферу досліджень науковців відділу розширили завдяки студіюванню питань філософії освіти і підрозділ одержав назву відділ історії та філософії освіти» [1]. Відділ історії та філософії освіти є одним із багатих на відомих учених та науковців, хто очолював відділ та працював протягом всього до історичного часу. Так, зазначимо, що в «повоєнний період (від 1945 р.) науковий підрозділ очолювали професор М.Ф. Даденков (1945-1955), О.Г. Дзевєрін (1956-1981),

Н.П. Калениченко, (1981-1989), академік О.В. Сухомлинська (1989-1994), С.М. Філоненко (1994-1996), М.Я. Антонєць (1996-2000), академік Л.Д. Березівська (2000-2004), член-кореспондент Н.П. Дічек (2004 – донині)» [1; 2].

За весь період існування та «діяльності наукового підрозділу у його складі працювали такі відомі вчені і науковці, як: Я.П. Ряппо, С.А. Ананьїн, М. Рубінштейн, М.О. Григор'єв, Й.І. Зільберфарб, А.І. Зільберштейн, С.А. Литвинов, Й.Б. Селіханович, С.Х. Чавдаров, І.П. Тертичний, В.Ю. Ніколаєнко, В.З. Смаль, Г.Г. Савенок, С.М. Букресєва, Л.І. Атлантова, Л.М. Артемова, Н.П. Калениченко, О.В. Сухомлинська, В.Я. Степанюк, Л.П. Пуховська, Л.С. Бондар, Д.П. Маргуліс, М.С. Гриценко, В.К. Майборода, Ж.Д. Ільченко, Н.Б. Антонєць, Н.В. Єфіменко, Т.І. Мацейків, Т.О. Самоплавська, М.Б. Євтух та ін.» [1]. Окремо зазначимо, що з 2001-2009 роках в колективі плідно працював відомий український вчений, перший президент АНП України (1991-1996), доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України Микола Дмитрович Ярмаченко (1928-2010), який розробляв питання історії розвитку вітчизняної освіти, зокрема історії сурдопедагогіки. Учений наполіг на тому щоб серед відомих вчених Інституту педагогіки НАПН України: О.М. Астряба, Н.М. Буринської, С.У. Гончаренка, М.С. Гриценка, М.Ф. Дадєнкова, О.С. Залужного, Н.П. Калениченко, В.О. Онищука, В.І. Помагайби, В.П. Протопопова, Я.П. Ряппо, О.Я. Савченко, І.О. Соколянського та інших була представлена персоналія Якова Борисовича Резніка, який працював у відділі дидактики Українського науково-дослідного інституту. Так, у 2008 році співробітниця відділу Шевченко С.М. блискуче захистила кандидатську дисертацію по педагогічній спадщині Я.Б. Резніка та представила її широкому загалу науковців і дослідників.

Досліджуючи розвиток національної школи і педагогічної думки в Україні у вимірі історико-генетичного та проблемно-контекстуального підходів, співробітники відділу публікують солідні колективні праці.

Мета: представити широкому загалу науковців та дослідників бібліографічний перелік найвагоміших праць відділу історії та філософії освіти за 2022-2025 рр. з нагоди 100-річчя Інституту педагогіки НАПН України.

1. МОНОГРАФІЇ

Парадигми розвитку та тенденції реформування шкільної освіти в Україні у добу незалежності : монографія. [Електронне видання] / колектив авт. : Дічек Н. П., Саух П. Ю., Євтух М. Б., Бойченко М. І., Антонєць Н. Б., Загородня А. А., Шевченко С. М. ; за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. Н. П. Дічек. Київ : Педагогічна думка, 2022. 507 с. URL: <https://undip.org.ua/library/paradyhmy-rozvytku-ta-tendantsii-reformuvannia-shkilnoi-osvity-v-ukraini-u-dobu-nezalezhnosti/>

Дічек Н.П. Становлення НАПН України. У: *НАПН України: 1992-2022*: монографія / за заг. ред. В.Г.Кременя. Київ: Наук. думка. 2022. С.8-51.

Саух П.Ю., Набок М.В. Відділення вищої освіти НАПН України. Національна академія педагогічних наук України: 1992-2022 рр.: монографія / за заг. ред. В.Г.Кременя. Київ: Наук. думка. 2022. С.78-127. URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/2819/>

Дічек Н.П. Сучасні рефлексії ідей Григорія Сковороди про людське щастя: думки науковця і погляди українських студентів. *Григорій Сковорода і ми українці: диво першого кроку і сила ініціативи*: монографія. Вчена рада Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол №6 від 30 червня 2023 року, Харків, Україна). Харків. 2023. С. 285-304. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737081>

Л.Калініна, Н.Лісова, А.Загородня, О. Біницька. *Концептуальна модель сучасного багатовекторного людиноцентристського розвитку*

закладу освіти як складно організованої системи. *Transformational processes of the social and humanitarian sphere of modern Ukraine in the conditions of war. Challenges, problems and prospects.* Amantius Akimjak (ed.)Iurii Shcherbiak (ed.). Catholic University in Ružomberok, Faculty of Theology - Theological Institute in Spišské Podhradie - Priestly seminary of Bishop Ján Vojtaššák, Spišská Kapitula, Spišské Podhradie. Ružomberok VERBUM – vydavateľstvo KU. 2023. С. 171-202. (321 с.). URL: [http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/271](http://naukskf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/271)

Дічек Н.П., Коляденко О.В. Борис Грінченко у дискурсі історії національної освіти: монографія; за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. Н.П. Дічек. Київ: [Київ. ун-т ім. Б. Грінченка], 2024. 279 с.

Захарін С. В. Освітній заклад: функціонування, організація безпеки та стратегія розвитку в умовах воєнного стану: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2024.196 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743523/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%B E%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%BD%20%D0%A1%D0%92%20 2024.pdf>

Zahorodnya A., Binytska O., Kalinina L., Shevchenko S. *Ukraińska filozofia wychowania wobec zagadnień tożsamości narodowej: aspekty społeczno-antropologiczne. Actual problems of modern science : 10th International Conference «X Ukrainian-Polish Scientific Dialogues»*: monografia, 11–15 june 2024 / ed by: S. Matiukh, J. Musial, O. Polishchuk, M. Macko. Khmelnytskyi-Bydgoszcz, 2024. P. 1007-1010. 1092 p. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/16382>
<https://lib.iitta.gov.ua/cgi/users/home?screen=EPrint%3A%3AView&eprintid=742532>

Загородня А.А. Осмислення соціально-антропологічних ідей в українській філософії освіти. *Communication as a factor of transparency of*

social interaction: psychological, historical, legal, economic and political dimensions. New realities in the conditions of war and in the post-war perspective. Monograph, Red. Jacek Mrozek, Oksana Koval. Elk 2024. Publisher: Centre for Eastern Europe Research UWM in Olsztyn. P. 197-204. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743796/1/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%BB%20%D1%83%20%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80.%20%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97%20%D0%90.%D0%90.%20Ksi%20C4%85%20C5%BC%20-%20tre%20C5%9B%20C4%87-197-204.pdf>

Шевченко С.М. Освітні та філософсько-освітні погляди українських діячів: політична філософія Дмитра Донцова. Communication as a factor of transparency of social interaction: psychological, historical, legal, economic and political dimensions. New realities in the conditions of war and in the post-war perspective. Monograph, Red. Jacek Mrozek, Oksana Koval. Elk 2024. Publisher: Centre for Eastern Europe Research UWM in Olsztyn. P. 205-212. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743801/1/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%BB%20%D1%83%20%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80.%20%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A1.%D0%9C.%20Ksi%20C4%85%20C5%BC%20-%20tre%20C5%9B%20C4%87-205-212.pdf>

Дічек Наталія, Саух Петро, Загородня Алла Філософсько-педагогічна думка України (друга половина XIX-XXI ст.): аспекти ретроаналізу націєтворення: монографія /за наук. ред. проф. Н. П. Дічек. [Електронне видання]. Київ : Педагогічна думка, 2025. 311 с. URL: <https://undip.org.ua/library/filosofsko-pedahohichna-dumka-ukrainy-aspekty-retroanalizu-natsiietvorennia/>

2. ХРЕСТОМАТІЯ

Філософсько-педагогічна думка України (друга половина XIX-XXI ст.): аспекти ретроаналізу націєтворення: хрестоматія / Інститут

педагогіки НАПН України ; за наук. ред проф. Н. П. Дічек: [упорядники-автори: Дічек Н. П., Загородня А. А., Шевченко С. М.]; тех. участь Максименко В. Д. [Електронне видання]. Київ : Педагогічна думка, 2025. 487 с.

URL: <https://undip.org.ua/library/filosofsko-pedahohichna-dumka-ukrainy-u-konteksti-natsiivorennia/>

3. ДОВІДКОВА ПРОДУКЦІЯ

Бібліографічний покажчик наукових праць відділу історії та філософії освіти Інституту педагогіки НАПН України (2019–2021) / Інститут педагогіки НАПН України; упоряд. С. М. Шевченко ; за наук. ред. Н. П. Дічек. Київ: Наук. думка 2023. 95 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Biblio_2_.pdf

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

To chapter 1

1. Baddeley, A. (2000). The episodic buffer: A new component of working memory? *Trends in Cognitive Sciences*, 4(11), 417-423.
2. Schmidt, R. W. (2001). Attention. In P. Robinson (Ed.), *Cognition and second language instruction* (pp. 3-32). Cambridge University Press.
3. VanPatten, B. (2004). *Processing instruction: Theory, research, and commentary*. Lawrence Erlbaum Associates.
4. VanPatten, B. (2015). Input processing in adult L2 acquisition. In B. VanPatten & J. Williams (Eds.), *Theories in second language acquisition: An introduction* (2nd ed., pp. 113-134). Routledge.
5. Walter, D. R. (2023). *Psycholinguistic approaches to instructed second language acquisition: Linking theory, findings and practice*. *Multilingual Matters*.
6. Wen, Z. (2016). *Working memory and second language learning: Towards an integrated approach*. *Multilingual Matters*.
7. Wen, Z., Borges Mota, M., & McNeill, A. (Eds.). (2015). *Working memory in second language acquisition and processing*. *Multilingual Matters*.
8. Wolna, A., Szewczyk, J., Diaz, M., Domagalik, A., Szwed, M., & Wodniecka, Z. (2024). Tracking components of bilingual language control in speech production: An fMRI study using functional localizers. *Neurobiology of Language*, 5(2), 315-340. https://doi.org/10.1162/nol_a_00128

To chapter 2

1. Балюк Г.І., Балюк Ю.О., Бевз О.В. Принципи і закономірності розвитку та формування європейського екологічного права. *Аналітично-*

порівняльне правознавство. 2025. Вип. № 04. Ч. 2. С. 11–18. URL: DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.1>

2. Вдовенко Т. Формування екологічної компетентності у студентів університету. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2022. № 60., С. 9–14. URL: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/648>

3. Горобей М. С. Актуальні питання впровадження сучасних діджитал-інструментів у реалізації екологічної освіти та природоохоронної діяльності в Україні та країнах ЄС. *Екологічні науки*. 2021. № 5(38). С. 15–18. DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2021.eco.5-38.3>

4. Гребенюк А., Оксенюк І. «Цифровий поворот» в освіті в контексті сталого розвитку суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2024. № 100 (2). С. 14–21. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v100i2.5514>

5. Екологічна політика та технічне регулювання Європейського Союзу: навч. посіб. / І.Л. Якименко, О.М. Салавор, Є.Б. Шаповалов. Київ: НУХТ, 2022. 157 с.

6. Екологічне право у схемах та визначеннях : навч. посібник / кол. авт. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. К. Р. Резворович. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 188 с.

7. Екологічне право: курс лекцій / укл.: О. В. Надьон, О. М. Данілін, О. В. Савченко, Т. О. Луценко, Д. І. Кіреєнко Харків: НУЦЗУ, 2022. 172 с

8. Захист екологічних, земельних прав та прав на природні ресурси: програма та плани семінарських (практичних) занять для студентів усіх факультетів та форм навчання за спеціальністю 081 «Право» : навч.-метод. посіб. / Л.А. Канівець, А.Й. Годованюк, М.М. Заверюха та ін. ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 208 с.

9. Ковальчук В. Цифрові технології у формуванні екологічної культури учнів відповідно до цілей сталого розвитку. *Українська професійна*

osvima=Ukrainian Professional Education. 2025. № 18.С. 128–136.
<https://doi.org/10.33989/2519-8254.2025.18.347735>

10. Правове забезпечення розвитку технологій цифрової економіки та суспільства : монографія / за ред. О. В. Шаповалової, К. В. Єфремової. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2023. 292 с.

11. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

12. Скиба В., Ганчук М., Аюбова Е. Формування інтегральної екологічної компетентності як основного результату впровадження освіти для сталого розвитку. VZDELÁVANIE A SPOLOČNOSŤ IX. vedecký zborník. Chapter: SEKCIA: MANAŽMENT VZDELÁVANIA. Publisher: Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity. 2024. С. 236–258.

13. Титаренко В., Титаренко О. Формування екологічної компетентності у майбутніх фахівців технологічної та професійної освіти при вивченні технологій сучасного виробництва. *Витоки педагогічної майстерності*. 2025. № 35. С. 231–236. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2025.35.331181>

14. Толочко С. В. Науково-методичне забезпечення еколого-проектної діяльності старшокласників екологічного спрямування для сталого розвитку. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2025. № 29. Кн. 2. С. 121–136. <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2025-29-2-121-136>

15. Толочко С. В. Розвиток особистісного потенціалу учнівської молоді під час виконання проектів екологічного спрямування. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2024. № 28. Кн. 2. С. 173–186. <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-2-173-186>

16. ЮНЕСКО. Освіта для сталого розвитку: Дорожня карта. Париж: UNESCO. 2020. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374802>

17. Яблуновська К. Методика формування екологічної компетентності студентів засобами інтерактивних технологій навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип 26. Т. 2. С. 184–188. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/26.195912>

18. Tolochko S., Bordiug N., Mironets L., Alpatova O., Dovhopola L., Mehem O. Application of project technologies in the formation of environmental competence of high school students to overcome the environmental consequences of war. *Transformation of education: modern challenges*: Scientific monograph. 2024. P. 3–25. <https://doi.org/10.15587/978-617-8360-06-1.ch1>

19. Truten A. V., Tolochko S. V. Formation of ecological competence of senior grade students in the process of stem-learning using project technologies. *STEM Education in Canada and Ukraine: Best Practices, Challenges, and Prospects*: Scientific monograph. 2025. P. 255–285. DOI: 10.31110/STEM-CaUk-4.2

To chapter 3

1. International Energy Agency. (2023). *World Energy Outlook 2023*. IEA. <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2023>

2. Murthy, K. S. R., & Rahi, O. P. (2017). A comprehensive review of wind resource assessment. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 72, 1320–1342. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2016.10.038>

3. Kabir, M. H., Endlicher, W., & Jägermeyr, J. (2010). Calculation of bright roof-tops for solar PV applications in Dhaka megacity, Bangladesh. *Renewable Energy*, 35(8), 1760–1764. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2009.11.016>

4. National Renewable Energy Laboratory. (2003). *Wind power: Options for industry*. NREL. <https://www.nrel.gov/docs/fy03osti/33516.pdf>

5. International Energy Agency Wind TCP. (2024). *IEA Wind TCP annual report 2024 (Executive summary)*. <https://iea-wind.org/wp-content/uploads/2026/01/USA.AnnualReport2024.Publish.pdf>

6. Blanco, M. I. (2009). The economics of wind energy. *Renewable and*

<https://doi.org/10.1016/j.rser.2008.09.004>

7. Lund, H., Østergaard, P. A., Connolly, D., & Mathiesen, B. V. (2017). Smart energy systems and 100% renewable energy systems. *Energy*, 137, 556–565. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2017.05.078>

To chapter 4

1. Андрощук Н. В. Рухливі ігри та естафети у фізичному вихованні школярів: методичний посібник. Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. 144 с.

2. Веселовський А., Данилків С., Веселовська О. Рухливі ігри як засіб підвищення рухової активності молодших школярів під час уроків фізичної культури. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. 2023. № (5К(165)). С. 30-34.* [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.5K\(165\).06](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.5K(165).06)

3. Кругляк О.Я. *Рухливі ігри та естафети в школі: Посібник для вчителя.* Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. 60 с.

4. Ламкова О. І., Дорофєєва С.В. Рухливі ігри та естафети. Х.: Видавництво «Ранок», 2009. 128 с.

5. Непша, О. В., Суханова Г. П., Ушаков В. С.. Українські народні рухливі ігри як засіб національно-патріотичного виховання учнів на уроках фізичної культури та позаурочний час.. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. Матеріалів V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 20 вересня 2016 р. Вип. 5. Переяслав-Хмельницький, 2016. С. 215-256.*

6. *Рухливі і спортивні ігри в школі: Посібник для вчителя.* /А. П. Демчишин, В. М. Артюх, В. А. Демчишин, Й. Г. Фалес. К.: Освіта, 1992. 175 с.

7. Рухливі ігри : з методикою викладання : навч. посібник / уклад.: Безверхня Г. В., Семенов А. А., Килимистий М. М., Маслюк Р. В. Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. 104 с.

8. Сидорук І. О., Гірак А. М., Гамм, Т. В., Орел І. О. Рухливі ігри в системі фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку. *Rehabilitation and Recreation*. 2021. № (9). С. 200–204. <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2021.9.27>

9. Шевченко О. В. Рухливі ігри та забави. Навчально-методичний посібник для студентів факультетів фізичного виховання. Кіровоград : РВВ КДГУ імені Володимира Винниченка, 2005. 108 с.

До розділу 5

1. Адлер, О., Лесько О. До питання актуальності та ефективності управління ІТ-проектами в бізнес-процесах сучасного підприємства. *Економіка та суспільство*. Вип. 59, 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3342> (дата звернення: 07.02.2026).

2. Алькема В.Г. Сучасний менеджмент: сутність, риси та тенденції змін. Сучасний менеджмент організації: витоки, реалії та перспективи розвитку: тези Університет «КРОК», 2024. URL: <https://conf.krok.edu.ua/ММО/ММО2023/paper/viewPaper/1445> (дата звернення: 07.02.2026).

3. Перерва І. М. Переваги впровадження процесного підходу до управління підприємством. *Економіка та суспільство*. Вип. 29, 2021. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/539/517/> (дата звернення: 08.02.2026).

4. Завгородня Є., Мельник Т. Теоретичні засади конкуренції та конкурентоспроможності ІТ-сектору. *Економіка та суспільство*. № 52, 2023. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-30> (дата звернення: 07.02.2026).

5. Воронкова В. Г. Концепція розвитку проектно-орієнтованого бізнесу в умовах цифрової трансформації до Smart-суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Вип. 67, 2016. С. 13-27.

6. Бурбело Н.О. Проблеми формування процесно-орієнтованого підходу в управлінні телекомунікаційним підприємством. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. № 1(15). С. 88–94.

7. Асоціація «IT-Ukraine». URL: <https://itukraine.org.ua/en/home/> (дата звернення: 08.02.2026).

To chapter 6

1. Бистряков І. К., Клиновий Д. В., Коржунова Н. В. Природно-ресурсні активи як фактор забезпечення якості життя населення територіальних утворень. *Економіка України*. 2024. Т. 67. № 7 (752). С. 49–69. DOI: 10.15407/economyukr.2024.07.049.

2. Blakely E. J., Snyder M. G. *Fortress America: Gated Communities in the United States*. Washington, DC : Brookings Institution Press ; Cambridge, MA : Lincoln Institute of Land Policy, 1997. ISBN 978-0815710028.

3. Low S. M. *Behind the Gates: Life, Security, and the Pursuit of Happiness in Fortress America*. New York : Routledge, 2003. ISBN 978-0415940562. DOI (eBook): 10.4324/9780203491256.

4. Rosen G., Razin E. The rise of gated communities in Israel: reflections on changing urban governance. *Urban Studies*. 2009. Vol. 46, No. 8. P. 1703–1722. DOI: 10.1177/0042098009105508.

5. Vesselinov E. Gated communities in the United States. *Sociology Compass*. 2010. Vol. 4, No. 11. P. 963–975. DOI: 10.1111/j.1751-9020.2010.00330.x.

6. Buys L., Newton C., Walker N. The lived experience of residents in an emerging master-planned community. *Sustainability*. 2021. Vol. 13(21). Art. 12158. DOI: 10.3390/su132112158.

7. Nishimi K., Glickman E., Smith K., Ben-Joseph E., Carson S., Vranceanu A.-M., Dunn E. C. Master-planned communities in the United States as novel contexts for individual and population-level research. *Preventive Medicine*. 2022. Vol. 154. Art. 106864. DOI: 10.1016/j.ypmed.2021.106864.
8. McKenzie E. *Privatopia: Homeowner Associations and the Rise of Residential Private Government*. New Haven : Yale University Press, 1994. ISBN 978-0300066383.
9. Nelson R. H. *Private Neighborhoods and the Transformation of Local Government*. Washington, D.C. : Urban Institute Press, 2005. ISBN 978-0877667513.
10. Enneking G., Custers G., Engbersen G. The rapid rise of social infrastructure: Mapping the concept through a systematic scoping review. *Cities*. 2025. Vol. 158. Art. 105608. DOI: 10.1016/j.cities.2024.105608.

To chapter 7

1. Blakely E. J., Snyder M. G.. *Fortress America: Gated Communities in the United States*. – Washington, DC : Brookings Institution Press, 1997.
2. Low S. M.. *Behind the Gates: Life, Security, and the Pursuit of Happiness in Fortress America*. New York : Routledge, 2003.
3. Atkinson R., Blandy S., eds. *Gated Communities: International Perspectives*. London ; New York : Routledge, 2006.
4. Glasze G., Webster C., Frantz K., eds. *Private Cities: Global and Local Perspectives*. London : Routledge, 2006.
5. Rosen G., Razin E. Enclosed Residential Neighborhoods in Israel: From Landscape Design to Socioeconomic Implications. *Journal of Urban Design*. 2009. Vol. 14, no. 2. P. 145–168. DOI: 10.1080/13574800902865192.
6. Enneking G., Custers G., Engbersen G. The rapid rise of social infrastructure: Mapping the concept through a systematic scoping review. *Cities*. 2025. Vol. 158. Art. 105608. DOI: 10.1016/j.cities.2024.105608.

До розділу 8

1. Момотков І. С. Нейромаркетинг в основі маркетингових рішень: нове бачення поведінки клієнтів. Український економічний часопис. 2025. Вип. 9. С. 84–90.
2. Митрошина Н. Що таке нейромаркетинг та як його використовують у бізнесі. Електронний ресурс.
3. Савченко С. О., Сукач О. М., Сиволап Ю. Ю. Нейромаркетинг як інструмент впливу на поведінку споживача. Економічний простір. 2021. № 174. С. 86–90.
4. Васильців Н. М. Нейромаркетинг: позитивні та негативні аспекти. Економіка та суспільство. 2017. № 13. С. 394–399.
5. Поронікова А. О. Нейромаркетинг: вплив на сучасний бізнес. Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ. 2020. Вип. 1. С. 44–46.
6. Smidts A. Looking into Neuromarketing. *Journal of Marketing Research*. 2002. Vol. 39. P. 289–296.
7. Lindstrom M. *Buyology: Truth and Lies About Why We Buy*. New York: Doubleday, 2010. 240 p.
8. Plassmann H., Ramsøy T., Milosavljevic M. Branding the Brain. *Journal of Consumer Psychology*. 2012. Vol. 22. P. 18–36.
9. Nielsen Consumer Neuroscience. *The Science Behind Emotions in Advertising*. 2023. Report.
10. Kahneman D. *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011. 512 p.

До розділу 9

1. Семчук Ж., Нитребич А. & Перцевий Р. (2024). Моделі сталого розвитку підприємств у контексті глобальних екологічних викликів.

Академічні візії, (32). URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1179> (дата звернення: 22.01.2026).

2. Демчук, Л., Кірейцева, Г., Циганенко- Дзюбенко, І., Вовк, В. (2023). Концепція екологічної безпеки держави в контексті сталого розвитку та євроінтеграції. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/8267> (дата звернення: 22.01.2026).

3. Омаров А.Е. (2019). Механізми формування та реалізації державної політики екологічної безпеки України (Doctoral dissertation, з держ. упр.:25.00.05. Нац. ун- т цивіл. захисту України. Харків 2019. 421 с.

4. Кратко О.В., Мунтян Л.Я., Демчук Л.І. (2021). Екологічна безпека України в контексті сталого розвитку. Екологічні науки. Вип.7(34). С.219- 224.

5. Кравченко, М.О. (2017). Системно- структурна концепція економічної стійкості підприємств: монографія. Київ. 460 с.

6. Кірова, М. О. (2018). Досвід зарубіжних країн щодо інституціонального забезпечення екологічної безпеки: пропозиції для України. Збалансоване природокористування. Вип.1. С.158- 165.

7. За доповіддю Національної розвідувальної Ради США (Mapping the Global Future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project. GPO,2004. <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf>)

8. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. Oxford University Press. 1987. p. 43.

9. Фурдичко О.І., Дребот О.І. & Бунас А.А. Екологія агросфери: підручник. Київ: ДІА, 2022. 336 с.

10. Троцька М.В., Гомля І.А., Коваленко О.О. (2018). Екологічна безпека як складова національної безпеки України через призму міжнародного досвіду. Молодий вчений. 10(1). С. 248- 251.

11. Карнаушенко А. (2024). Розвиток ринку зелених облігацій у контексті глобальної стратегії сталого розвитку та переходу до циркулярної

- економіки. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (16). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-06-01>
12. Якименко І.Л., Петрашко Л.П., Димань Т.М. (2022). Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти: підручник. К.: НУХТ. 337 с.
13. European Commission (2019). Communication on the European Green Deal, COM 640. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/europeangreen-deal-communication_en.pdf
14. Mylona, K., Maragkoudakis, P., Bock, A.-K., Wollgast, J., Caldeira, S. and Ulberth, F., Delivering on EU Food Safety and Nutrition in 2050 – Future challenges and policy preparedness, EUR27957 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2016, ISBN 978-92-79-58916-4, doi:10.2787/625130
15. Іванюта С.П., Коломієць О.О., Малиновська О.А., Якушенко Л.М. (2020). Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації: аналітична доповідь. К.: НІСД, 110 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-10/dop-climate-final-5_sait.pdf
16. Коробка С.В. (2024). Стратегія сталого розвитку в управлінні організацією. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. № 16. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-04-06> (дата звернення: 26.01.2026).
17. Степаненко Т. (2020). Теоретико-методичні основи сталого розвитку підприємства. Наукові записки Таврійського національного університету ім. В.І.Вернадського. Серія: економіка та управління. Т.70, № 6. URL: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-6-23> (дата доступу: 26.01.2026).
18. Горбач Л.М., Дочинець Н.М. & Гаврилець, О.В. (2025). Роль зеленої економіки у досягненні цілей сталого розвитку: виклики та перспективи. Здобутки економіки: перспективи та інновації, (14). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14918001>

19. Фісуненко П. А. Аналіз основних тенденцій забезпечення сталого розвитку зеленої економіки України: європейська інтеграція. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2024. № 12. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-03-03>.

20. Горбач Л. М. Зелена економіка та стале виробництво в умовах глобалізації. Економіка та суспільство. 2024. № 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-8>.

21. Мельник Н. В. Роль зеленої економіки в умовах імплементації стратегії сталого розвитку. International Scientific Journal «Internauka». Series: «Economic Sciences». 2023. № 8. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-8>.

22. Кірейцева Г., Виговська О., Хоменко С. Інтегрована модель залучення зелених інвестицій для декарбонізації залізорудної промисловості України. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування». 2025. Вип. 2 (8). С. 10–19. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2025-2.02>

23. Хоменко С.В., Кірейцева Г.В. Оцінка стану впровадження міжнародних зобов'язань України зі зміни клімату в законодавче та нормативно-правове забезпечення. Екологічні науки. 2025. Вип. 2(59). С. 228-235. <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2025.eco.2-59.35>

До розділу 10

1. Демчук Л., Кірейцева Г., Циганенко- Дзюбенко І., Вовк В. (2023). Концепція екологічної безпеки держави в контексті сталого розвитку та євроінтеграції. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/8267> (дата звернення: 24.01.2026).

2. Кратко О.В., Мунтян Л.Я., Демчук Л.І. (2021). Екологічна безпека України в контексті сталого розвитку. Екологічні науки. Вип.7(34). С.219- 224.

3. Kireitseva H., Demchyk L., Paliy O., Kahukina A. Toxic impacts of the war on Ukraine. *International Journal of Environmental Studies*. 2023. Vol. 80. pp. 267-276.
4. Троцька М.В., Гомля І.А., Коваленко О.О. (2018). Екологічна безпека як складова національної безпеки України через призму міжнародного досвіду. *Молодий вчений*. 10(1). С. 248- 251.
5. Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2021 р. № 1777-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-p> (дата звернення: 24.01.2026).
6. Бондар О. І., Журавель Н. М., Василенко В. О. Екологічні наслідки військової агресії для лісових ресурсів Полісся України. *Екологічні науки*. 2023. № 2 (47). С. 15–21.
7. Застосування БПЛА у лісовому господарстві: моніторинг та охорона : методичні рекомендації / за ред. П. П. Лакиди. Київ : НУБіП України, 2022. 84 с.
8. Методика визначення збитків, завданих лісовому фонду внаслідок збройної агресії РФ : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 14 квіт. 2022 р. № 175.
9. Bondar O., Helevera O. Remote sensing of forest cover changes in Northern Ukraine during the war. *Journal of Forest Science*. 2023. Vol. 69, No. 5. P. 210–225.
10. Flash Forest: Automated Reforestation Technology : White Paper on Drone Seeding Efficiency. 2024. URL: <https://flashforest.ca/technology> (дата звернення: 24.01.2026).
11. Sentinel-2 User Handbook : European Space Agency (ESA) Standard Reports. 2023. URL: <https://sentinel.esa.int/web/sentinel/user-guides/sentinel-2-msi> (дата звернення: 24.01.2026).

12. Sentinel-2 User Handbook : European Space Agency (ESA) Standard Reports. 2023. URL: <https://sentinel.esa.int/web/sentinel/user-guides/sentinel-2-msi> (дата звернення: 24.01.2026).

13. Global Forest Watch. Ukraine: Forest monitoring and war impact analysis [Interactive Map]. 2025. URL: <https://www.globalforestwatch.org> (дата звернення: 24.01.2026).

14. Transforming The European Green Deal Into A Global Green Deal. 2023. URL: <https://wfto.com/articles/transforming-european-green-deal-global-green-deal/> (дата звернення: 24.01.2026).

15. Демчук Л.І., Пацев І.С., Скиба Г.В., Войналович І.М. Оцінка відновлення лісових екосистем після війни: ризики та надії. Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. Серія: Технологія захисту навколишнього середовища. 2025. Вип. 1. С.191-198.

16. Пацев І.С., Нонік Л.Ю., Демчук Л.І. Екоцид лісу: відновлення після бойових дій в Україні. Сучасні вектори розвитку України: забезпечення сталості та безпеки. Збірник матеріалів II Міжнародної науково--практичної конференції (м. Київ, 28 жовтня 2024 року). Чернігів: ГО «Науково--освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2024. DOI: https://doi.org/10.54929/conf_28_10_2024

17. Демчук Л.І., Пацева І.Г., Устименко В.І., Мельник-Шамрай В.В., Кагукіна А.М. Інженерно-технічні основи лісовідновлення на територіях, пошкоджених військовими діями та пірогенними факторами. *Moderní aspekty vědy: LXII. Díl mezinárodní kolektivní monografie/ Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2025. str. 475.*

18. Melnyk-Shamrai, V., Shamrai, V., Patseva, I., Patsev, I. The influence of the accident at Chernobyl nuclear power plant on the condition of pine plantations of Ukrainian forests. IOP Conference Series: Earth and Environmental Sci-

ence. 2024. Vol. 1415. P. 012104. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1415/1/012104>

19. Мельник-Шамрай В.В., Шамрай В.І. Оцінка екологічного стану соснових насаджень зони безумовного відселення у вологих суборах лісів Українського Полісся. Екологічні науки : науково-практичний журнал. Видавничий дім «Гельветика». 2022. № 5(44). С. 224–232

20. Циганенко-Дзюбенко І., Мельник-Шамрай В. Токсикологічні ризики лісовідновлення на територіях з боєприпасним забрудненням. Проблеми хімії та сталого розвитку. 2025. № 3. С. 96–105.

До розділу 11

1. Жукова А. Термінологія лідерської компетентності в дослідженнях українських та зарубіжних учених. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. - Випуск 54, 2024. - С.138-143. DOI: 10.31376/2410-0897-2024-1-54-138-143

2. Шаргун Т., Жукова А. Сучасні реалії освітнього процесу: компетенції викладача іноземної мови. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Випуск 3 (148). Одеса, 2024. С. 146 – 151. <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2024-3-21>

3. Hofstede, G. *Cultures Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. – Sage Publications, 2020. – 616 с.

4. Kledz, P. *Cultural Competence in the Globalized World* // *Journal of Intercultural Education*. – 2021. – № 1. – С. 45–62.

5. Kratochvilova, T. *Cultural Competence in Modern Education: Theory and Practice*. – Routledge, 2020. – 320 с.

6. Dorsti, D. *Cultural Literacy vs. Cultural Competence: Understanding the Difference* // *Educational Theory*. – 2021. – № 2. – С. 112–130.

7. Shishov, A., Kalnea, M. Competency-Based Approaches in Foreign Language Teaching. – Academic Press, 2021. – 280 с.
8. Telenko, V. et al. The Linguocultural Approach to Teaching Foreign Languages // Linguistics Studies Journal. – 2021. – № 3. – С. 78–95.
9. Leibovich, A. Intercultural Communication in Education. – Oxford University Press, 2021. – 400 с.
10. Benesh, T. Measurement Tools for Cultural Competency in Higher Education // Educational Psychology Review. – 2020. – № 4. – С. 201–220.
11. Litvinova, O. Methodologies for Teaching Cultural Competence // Pedagogical Review. – 2021. – № 1. – С. 15–34

До розділу 12

1. Артџомова А.Ю. Цифрова трансформація інноваційних систем підприємств: механізми змін, зниження витрат і підвищення конкурентоспроможності. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. 2025. № 2. С. 1-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sdeli_2025_2_3
2. Асланян О.І. Аналіз впливу інноваційної діяльності на конкурентоспроможність підприємств. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 52-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2024_189_11
3. Безус А.М., Сичова Н.В., Шевчун М.Б., Безус П.І. Формування конкурентних переваг підприємств в сучасних умовах невизначеності. *Ефективна економіка*. 2024. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_6_36
4. Бондар Ю.А. Дослідження категорії «конкурентоспроможність товарів та послуг». *Науковий вісник Льотної академії. Серія: Економіка, менеджмент та право*. 2023. Вип. 8. С. 13-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbfaseml_2023_8_3
5. Бубенець І.Г., Титар А.В. Особливості формування конкурентоспроможності підприємства для забезпечення стійкості бізнесу.

Ефективна економіка. 2024. № 5. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_5_92

6. Бугас В., Руднічок В. Управління конкурентноспроможністю підприємства в умовах глобалізації. *European scientific journal of economic and financial innovation.* 2025. № 1. С. 210-218. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/esjefi_2025_1_20

7. Варава Л.М., Афанасьєв Є.В., Маркіна І.А. Актуальні проблеми сучасного менеджменту: монографія. М-во освіти і науки України, Криворізь. нац. ун-т. Кр. Ріг: Роман Козлов, 2018. 201 с.

8. Вітовщик Т.С. Значення інновацій у формуванні конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. *Бізнес Інформ.* 2024. № 7. С. 207-215.

9. Вовк М.О., Батюк Б.Б., Гірняк Н.А., Кислюк Л.В. Маркетингова стратегія інноваційного безпекового розвитку в контексті управління ресурсозбереженням та технологічної реструктуризації конкурентоспроможного підприємства. *Формування ринкових відносин в Україні.* 2024. № 1. С. 95-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2024_1_14

10. Волосов А.М., Михайлова О.В. Методичні аспекти ідентифікації перспективних джерел конкурентних переваг. *Grail of Science.* 2024. № 36. С. 15-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/grsc_2024_36_5

11. Гірняк О.М., Лазановський П.П. Менеджмент: підручник. 5-те вид., перероб. і допов. Львів: Магнолія 2006, 2018. 352 с.

12. Гребенюк В. Підвищення результативності управління конкурентноспроможністю підприємства. *Розвиток форм і методів сучасного менеджменту в умовах глобалізації: Матеріали 13-ї Всеукраїнської наук.-практ. конф.* Дніпро, 8-9.11.2025: тези доповідей. Дніпро: Поліграфічний відділ ДДАЕУ, 2025. С. 61-62.

13. Іванов А.О. Маркетингові комунікації промислових підприємств під час воєнного стану: збереження конкурентоспроможності та стратегії

підвищення ефективності. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2024. № 3. С. 56-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknutden_2024_3_8

14. Іоніцой Є.Ю. Теоретичні аспекти формування конкурентоспроможності підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 2. С. 181-186.

15. Ісакова А.А., Марощук Д.О. Асортиментна стратегія молокопереробних підприємств у досягненні конкурентних переваг. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2025. № 3. С. 32-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2025_3_7

16. Карачина Н.П., Сметанюк О.А., Крепкий П.В. Конкурентні стратегії та заходи антикризового управління підприємствами у довоєнний та повоєнний періоди. *Економічний простір*. 2025. № 200. С. 179-183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escpros_2025_200_31

17. Карп'як О.О., Марченко В.М. Проблеми формування конкурентних позицій вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2024. № 6. С. 16-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2024_6_4

18. Карпенко О.О., Матвійчук Є.І. Маркетингові інструменти забезпечення конкурентоспроможності підприємства в умовах цифрової трансформації. *Economic synergy*. 2024. Iss. 1. С. 31-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econsyn_2024_1_5

19. Клочко Т.А. Методи оцінювання конкурентоспроможності підприємств. *Суспільство та національні інтереси*. 2024. № 4. С. 1045-1051. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/scntint_2024_4_87

20. Котенко С.І., Оніщенко С.В., Корж А.Є. Дослідження впливу системи управління організаційним розвитком підприємства на його конкурентоспроможність. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка*. 2024. № 4. С. 240-247. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSU_ekon_2024_4_27

21. Кравець О. В. Маркетингове управління конкурентоспроможністю продукції. *Агросвіт*. 2024. № 20. С. 146-155.
22. Кравченко О.О., Зінченко А.В. Цифровізація та соціальна відповідальність: вплив на конкурентоспроможність підприємств. *Економічний простір*. 2025. № 201. С. 92-95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есpros_2025_201_17
23. Красноносова О.М., Цуй Ц. Стратегія інноваційного розвитку як інструмент конкурентоспроможності підприємства. *Бізнес Інформ*. 2025. № 4. С. 347-354.
24. Курбацька Л.М., Радчишин Т.П. Інноваційні підходи до управління конкурентоспроможністю агробізнесу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 8. С. 115-119.
25. Мельник С.М. Систематизація та аналіз версій оцінювання конкурентоспроможності підприємств. *Стратегія економічного розвитку України*. 2025. Вип. 56. С. 55-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/seru_2025_56_6
26. Механізми та інструменти менеджменту діяльності сучасного підприємства: монографія за ред.: С.В. Філіппової, С.К. Харчікова. М-во освіти і науки України, Одес. нац. політехн. ун-т. К.: Центр учбової літератури, 2017. 175 с.
27. Михайлик О.М., Давидчук М.С. Конкурентоспроможність підприємства та шляхи її підвищення. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2025. № 2(1). С. 59-65. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2025_2\(1\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2025_2(1)_10)
28. Мізюк Б.М. Основи стратегічного управління: підручник. М-во освіти і науки України. Львів: Магнолія-2006, 2019. 544 с.
29. Морохов А.В. Генеза дефініції поняття «конкурентоспроможність підприємств» малого бізнесу. *Ефективна економіка*. 2024. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_6_81

30. Мохненко А.С., Казакова А.Ю., Антонов Р.А. Розроблення моделі організаційно-економічного механізму управління системою конкурентоспроможності підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 6. С. 17-20.
31. Назарчук Т.В., Косіюк О.М. Менеджмент організацій: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2018. 559 с.
32. Намазалиєва Л. Підвищення конкурентоспроможності компаній шляхом модернізації бізнес-процесів. *Наука. Освіта. Молодь*. 2025. № 18. С. 204-206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ScEdY_2025_18_71
33. Напрями розвитку сучасного менеджменту: проблеми та рішення: монографія / за заг. ред. Л.М. Варави ; Криворізь. нац. ун-т. Кр. Ріг: Чернявський Д.О., 2015. 417 с.
34. Науменко М.А. Формування конкурентної позиції підприємства на засадах цифрового маркетингу. *Бізнес Інформ*. 2024. № 5. С. 380-388. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2024_5_48
35. Олійник О.О., Олійник Є.О. Фінансово-економічний механізм в управлінні конкурентоспроможністю аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2025. № 4. С. 130-138.
36. Олійник Т.І., Дубина В.В. Управління стратегічним розвитком аграрних підприємств для досягнення їх ефективної конкурентоспроможності. *Бізнес Інформ*. 2024. № 10. С. 231-239.
37. Осипенко С.М., Романчик Т.В., Тесніков О.М., Куруч І.О. Методичні рекомендації щодо вдосконалення управління конкурентоспроможністю підприємства у сфері послуг. *Бізнес Інформ*. 2021. № 9. С. 243-249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2021_9_34
38. Основи менеджменту: Конспект лекцій [Електронний ресурс]: навч. посіб. для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Менеджмент і бізнес-адміністрування». КПІ ім. Ігоря

Сікорського. Укладачі: Т.В. Лазоренко, С.О. Пермінова. Електронні текстові дані (1 файл: 560 КБ). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2021.166 с.

39. Павлюк Ю.В. Формування потенціалу конкурентоспроможності сучасного підприємства. *Економічний простір*. 2025. № 202. С. 223-229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2025_202_33

40. Пересунько М.М., Галушко А.С. Партнерський маркетинг як інструмент забезпечення ефективного цифрового просування товарів і послуг. *Економіка і управління*. 2025. Вип. 2. С. 126-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econupr_2025_2_19

41. Петухов В. Р. Сучасні маркетингові інструменти зміцнення конкурентних позицій підприємств. *Економічний простір*. 2025. № 198. С. 224-228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2025_198_35

42. Пилипенко Д.О. Актуальні аспекти стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства. *Агросвіт*. 2024. № 14. С. 76-82.

43. Пляшко О.С., Хомич С.В. Стратегічне управління конкурентоспроможністю на засадах оптимізації витрат та оцінки результативності. *Економічний простір*. 2025. № 197. С. 204-211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2025_197_35

44. Поленкова М. В. Моделювання оптимальних рівнів конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в умовах сталого розвитку. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки*. 2020. № 6. С. 41–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknutden_2020_6_7

45. Полякова Є.С. Теоретичні аспекти поняття управління конкурентоспроможністю підприємства. *Бізнес Інформ*. 2024. № 10. С. 315-321.

46. Проценко В.М., Янчак Ю.О., Собіна Ю.В., Слепцов О.В. Стратегічне планування як інструмент підвищення конкурентоспроможності

та ефективності діяльності суб'єктів господарювання. *Бізнес Інформ*. 2024. № 10. С. 478-484.

47. Райчева Л.І., Черних П.П. Механізм формування попиту та пропозиції на ринку екопродукції в умовах глобальної конкуренції. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 7. С. 585-594. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/scntint_2025_7_46

48. Романчик Т.В., Самойлов О.В., Струк Д.М. Аналітичні інструменти для оцінки ефективності рекламних кампаній та конкурентоспроможності підприємства. *Бізнес Інформ*. 2025. № 3. С. 305-310.

49. Сергієнко Т.І., Венгер О.М. Управління проєктами як інструмент ефективного розвитку та підвищення конкурентоспроможності стартапів у сучасному бізнес-середовищі. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. 2025. Вип. 2. С. 146-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnnt_2025_2_13

50. Серов В.В., Король Ю.К. Використання сучасних маркетингових технологій як інструменту підвищення конкурентоздатності підприємств. *Бізнес Інформ*. 2024. № 9. С. 457-462. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2024_9_60

51. Сокол О.А. Теоретичні підходи і передумови формування конкурентоздатності економіки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2024. Вип. 1. С. 46-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2024_1_7

52. Сорока Л.М., Радов В.М. Формування організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємств на основі інноваційних підходів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки*. 2025. № 3(1). С. 113-122. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2025_3\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2025_3(1)_15)

53. Стамат В.М., Просолов О.О. Digital-маркетинг як ключовий чинник підвищення конкурентоспроможності бізнесу. *Modern economics*. 2024. № 44. С. 190-198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2024_44_30
54. Сучасні технології управління розвитком підприємств України: механізми, реалії, перспективи: колективна монографія / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара ; за заг. ред. Т. В. Гринько. Дн-ськ: Біла К.О., 2016. 504 с.
55. Таран О.М., Павлюк Ю.В. Стратегічне планування конкурентоспроможності підприємств в умовах невизначеності. *Економічний простір*. 2025. № 198. С. 123-129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2025_198_20
56. Титаренко В.Є. Інноваційні чинники конкурентоспроможності підприємства на основі штучного інтелекту. *Ефективна економіка*. 2025. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2025_2_61
57. Толчанова З.О., Мартинюк О.В., Кравчук І.М. Підвищення конкурентоспроможності промислового підприємства шляхом впровадження інноваційних маркетингових стратегій. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2024. Вип. 4. С. 309-321. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvgrp_ekon_2024_4_30
58. Хамініч С.Ю., Мілютін О.О. Формування стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємства за результатами бенчмаркінгового аналізу. *Економічний простір*. 2025. № 202. С. 265-272. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2025_202_40
59. Хлинін Д.В., Новасардов В.В. Система управління якістю продукції як стратегічний інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Economic synergy*. 2025. Iss. 1. С. 243-254. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econsyn_2025_1_20
60. Шульга Л.В., Бандурка Д.І., Гудзенко В.Ю., Миролібов І.О. Маркетингові аспекти забезпечення конкурентоспроможності підприємств в

умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2025. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2025_2_85

До розділу 13

1. Semigina T. Navigating Wartime Realities: Adaptation and Resilience in Ukrainian Social Work Education / T. Semigina, O. Stoliaryk // *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. 2025. Vol. 31. P. 8–24.

2. Любарець В. Соціальна резильєнтність як стратегічний принцип трансформації системи соціальних послуг в Україні / В. Любарець, А. Гриньків, Є. Панюшкін // *Humanitas*. 2025. № 4. С. 183–193.

3. Життестійкість для кожного українця: презентовано концепт проєкту // Астарта-Київ. URL: <https://astartaholding.com/zhyttyestijkist-dlya-kozhnogo-ukrayinczya-presentovano-koncept-proyektu/>.

4. Про реалізацію експериментального проєкту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життестійкості : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2023 № 1049 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP231049>.

5. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2023 р. № 1049 : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2024 № 663. Урядовий портал. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrainy-vid-3-zhovtnia-2023-r-1049-i070624-663>

6. Economics of Better Care: Brief / UNICEF, Maestral International. 2025. URL: <https://knowledge.unicef.org/resource/economics-better-care>

7. У 22 областях України працюють Центри життестійкості. Неємія. URL: <https://nehemiah.org.ua/novyny/u-22-oblastyakh-ukrajini-pratsyuyut-tsentri-zhittestijkosti.html>

8. Про затвердження плану заходів з реалізації у 2024–2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року :

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.11.2024 № 1091-р. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-realizatsii-u-20242027-rokakh-stratehii-demohrafichnoho-rozvytku-ukrainy-na-period-do-2040-roku-i011124-1091>

9. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.09.2024 № 922-р.

10. Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» // Офіційний сайт програми. URL: <https://howareu.com/pro-prohamu>.

11. Перший «Центр життєстійкості» у Закарпатській області. ГО Неємія. URL: <https://nehemiah.org.ua/novyny/pershij-tsentr-zhittestijkosti-u-zakarpatskij-oblasti.html>

12. Центри життєстійкості: посібник з облаштування та функціонування // Big City Lab ; Міністерство соціальної політики України. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/900/BigCityLab_Centers_Of_Sustainability_1_.pdf.

13. Життєстійкість. // Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/zhyttestiykist>

14. Рибальська А. На Київщині допомагатимуть формувати життєстійкість: відкрили перший Центр.// Суспільне. Київ. 2024, 16 квітня. URL: <https://suspilne.media/kyiv/722840-na-kiivsini-dopomagatimut-formuvati-zittestijkist-vidkrili-persij-centr/>

15. У Ніжині відкрили Центр життєстійкості. Ніжин.City. 2024. 26 черв. URL: <https://nizhyn.city/articles/367148/u-nizhini-vidkrili-centr-zhittyestijkosti>

16. У Менській громаді запрацював Центр життєстійкості. Менська міська рада. URL: <https://mena.cg.gov.ua/index.php?id=524977&tp=page>

17. Бедна А., Приступа К. Заняття для дітей та тренінги для батьків: у Чернігові відкрили перший в місті Центр життєстійкості. //Суспільне. Чернігів. 2024, 12 серпня. URL: <https://suspilne.media/chernihiv/812049-zanatta-dla-ditej-ta-treningi-dla-batkiv-u-cernigovi-vidkrili-persij-v-misti-centr-zittestijkosti/>
18. Ізотов І., Іванова О. На Полтавщині відкрили перший в області центр життєстійкості. //Суспільне. Полтава. 2024, 3 квітня. URL: <https://suspilne.media/poltava/720278-na-poltavsini-vidkrili-persij-v-oblasti-centr-zittestijkosti/>
19. У Черкаській області діють 10 центрів життєстійкості: адреси та послуги. 18000.com.ua. URL: <https://18000.com.ua/strichka-novin/u-cherkaskij-oblasti-diyut-10-centriv-zhittyestijkosti-adresi-ta-poslugi/>
20. Аналітична довідка: Центр життєстійкості Миколаїв за жовтень 2025 року. Департамент праці та соціального захисту населення Миколаївської міської ради. URL: https://sotsdepart.mk.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4319&Itemid=216
21. European Social Network (ESN). Integrated Social Services in Europe. Brighton: ESN, 2019. 124 p.
22. Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2011)5 of the Committee of Ministers to member states on reducing the risk of vulnerability of children and young people. URL: <https://search.coe.int>.
23. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2020 р. № 1353-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80>.
24. World Health Organization. Problem Management Plus (PM+): Individual psychological help for adults impaired by distress in communities exposed to adversity. Geneva: WHO, 2016.

25. World Health Organization. Self-Help Plus (SH+): A group-based stress management course for adults. Geneva: WHO, 2021.
26. World Health Organization. mhGAP Humanitarian Intervention Guide (mhGAP-HIG): Clinical management of mental, neurological and substance use conditions in humanitarian emergencies. Geneva: WHO, 2015.
27. European Social Network (ESN). Integrated Social Services in Europe. Brighton: ESN, 2019. 124 p.
28. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на створення мережі спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 квіт. 2021 р. № 398. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/398-2021-%D0%BF>
29. Деякі питання Єдиної інформаційної системи соціальної сфери : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 404

До розділу 14

1. Андрієвська В., Олефіренко Н. Алгоритми навколо нас. Особливості організації STEAM-проєкту. *Учитель початкової школи*. 2020. № 5/6. С. 28–30.
2. Білик Ж. І., Постова К. Г. Методика та організація навчально-дослідницької діяльності учнів з біології з огляду на STEM-підхід в освіті. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. № 6. С. 22–25.
3. Вакарін С. І. Нова українська школа. Дидактичні основи STREAM-освіти в початковій школі : навч.-метод. посіб. Київ : Саміт-книга, 2021. 144 с.
4. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів. Харків : Основа, 2005. 168 с.

5. Голубенко М. Взаємодія учня і вчителя у площині проєктної діяльності. Матеріали роботи творчої групи педагогів Волинської області. *Шкільний світ*. Київ. 2006. С. 38–51.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
7. Григор'єва В. В. Діагностика рівня сформованості компонентів творчого мислення учнів початкової школи в процесі мистецької діяльності. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ : БДПУ, 2008. № 4. С. 164–175.
8. Григор'єва В. В. Методичні засади формування творчого мислення учнів початкової школи в процесі мистецької діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2010. 185 с.
9. Дванадцять важелів успіху / Кові Стівен Р. Львів : Видавництво старого Лева, 2017. 208 с. URL : https://starylev.com.ua/12-vazheliv-uspihu?srsltid=AfmBOoq4uyn51DnCb6r4h6apP3Hg7OLJix_oCvbnGPIQQVbk8c0ATrQx (дата звернення: 16.01.2026).
10. Деркач М. Г. Можливості впровадження STEM-освіти в початковій школі. Київ : Всеосвіта, 2018. URL : <https://vseosvita.ua/library/mozlivosti-vprovadzenna-stem-osviti-v-pocatkovij-skoli34103.html> (дата звернення: 16.01.2025)
11. Єрмаков І. Г. Компетентнісний потенціал проєктної діяльності. *Шкільний світ*. 2006. С. 5–18.
12. Іванов С. STEAM-освіта в Україні : шляхи впровадження у початковій школі. *Учитель початкової школи*. 2020. № 5/6. С. 4–5.
13. Кіт І. В., Кіт О. Г. Пропедевтика вивчення робототехніки у початковій школі. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2018. № 2. С. 19–23.
14. Котлярова К. Інновації в початковій освіті : досвід, виклики сьогодення, перспективи. *Тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 5 груд. 2023 р.). Харків, 2023. С. 52–53

15. Красовська О. О., Міськова Н. М., Хом'як О. А., Кирилович О. Ф. Інтегрований підхід до використання технологій STEM та STREAM-освіти на уроках «Математики», «Я досліджую світ», «Мистецтва», «Літературного читання» у початковій школі. *Дослідження інновацій та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 10 листопада 2022 р.). Рівне, 2022. С. 130–134.

16. Кульчицька О. І. Обдарованість та психологічні технології її розвитку. *Педагогічні технології : наука – практиці : навч.-метод. щорічник*. Київ : ВПОЛ, 2002. Вип. 1. С. 145–192.

17. Матвієнко О. В. Елементи технології STEM-освіти на уроках математики в початкових класах. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 17. Київ : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. С. 123–127.

18. Методичні рекомендації щодо розвитку STEAM-освіти у закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2019/2020 навчальному році. *Освіта UA*: веб-сайт. URL : http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65463/ (дата звернення: 16.01.2026).

19. Морзе Н. В., Струтинська О. В., Умрик М. А. Освітня робототехніка як перспективний напрям розвитку STEM-освіти. *Відкрите освітнє e-середовище сучасного університету* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2018 р.). Київ, 2018. С. 178–187.

20. Олексієнко Т. В. Розвиток креативного мислення молодших школярів через STEAM-проекти. *Сучасні тенденції початкової освіти та інклюзивного навчання у світлі євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Черкаси, 03 грудня 2024 р.). Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2024. С. 195–198.

21. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ : АСК, 2002. 255 с.

22. Поліхун Н. І., Постова К. Г., Сліпухіна І. А., Онопченко Г. В., Онопченко О. В. Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів : методичні рекомендації. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. 80 с.

23. Попова В. Реалізація STEM-освіти у початковій школі. *Формування сучасного освітнього середовища : теорія і практика* : зб. наук. праць. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. С. 87–89.

24. Посібник з креативного мислення / Кріс Гріффітс, Меліна Кості. Харків, 2020. 304 с. URL : <https://surl.li/lbiyee> (дата звернення: 05.01.2026)

25. Пришлюк А. Для STEM-освіти настає вже час – метаболію жаби змоделює клас! Проєкт для учнів 3-4-х класів. *Учитель початкової школи*. 2019. № 10. С. 26–27.

26. Професійна освіта. Словник : навч. посіб. / за ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.

27. Пуліна А. А. Метод проєктів у практиці сучасного вчителя : монографія. Сімферопіль, 2007. 242 с.

28. PISA-2021 : рамковий документ щодо оцінювання креативного мислення (чорновий варіант, третя редакція) / перекл. з англ. К. Шумової ; наукове редагування Т. Вакуленко, В. Терещенко. Київ : Український центр оцінювання якості освіти, 2022. 131 с.

29. Розвиток креативності як психолого-педагогічна проблема сучасної освіти. *Народна освіта*. Електронне наукове фахове видання. URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=6028 (дата звернення: 16.01.2025).

30. Соколов В. А. Парадигма STEM-освіти в контексті курсу робототехніки нової української школи. *Зб. наук. праць НАН України, Нац. центр «Мала акад. наук України»*. Київ, 2018. С. 140–153.

31. STEAM-освіта. Інститут модернізації змісту освіти : веб-сайт. URL : <https://imzo.gov.ua/stem-osvita/> (дата звернення: 12.01.2026)

32. STEM-освіта в початковій школі : від навчальної моделі до реального уроку / за заг. ред. І. Потапенко. Київ : ГО «EdCamp Ukraine», 2023. 300 с. URL : <https://znayshov.com> (дата звернення: 14.01.2026).
33. The Psychologist's Companion / Robert J. Sternberg, Todd I. Lubart. Free Press, 1995. 326 с. URL: <https://surl.lt/ecelfs> (дата звернення: 16.01.2025).
34. Хромчихіна О. О. НУШ STEM-проекти для початкової школи. Харків : Видавнича група «Основа», 2022. 96 с.
35. Цимбалару А. Педагогічне проектування. *Шкільний світ*. Київ. 2009. 128 с.
36. Шість капелюхів мислення / Едвард де Боно. Чернігів : Book Mood, 2025. URL: <https://bookmood.com.ua/elektronnaya-kniga-shest-shlyar-myshleniya-edvard-de-bono/> (дата звернення: 03.01.2026)
37. Шкуренко О. В., Лобирева О. Є. Проблема впровадження засобів STEM-освіти на уроках у початковій школі. *Молодий вчений*. 2023. № 10. С. 122–127.
38. Шкуренко О. В., Удоденко О. В. Методичні засади застосування технологій STEM-освіти у початковій школі. *Молодий вчений*. 2023. № 11. С. 87–90.
39. Шпак В. П., Нінова Т. С. Управління дослідницькою діяльністю учнів Нової української школи як основа формування креативного мислення. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. 2022. Том 28. № 1. С. 196–210.
40. Шулик Т., Соколова О. Становлення та розвиток інноваційної моделі STEM-освіти в Україні та США. *Збірник наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу»*. 2023. № 2 (104). С. 154–156.
41. Що таке креативне мислення. *Освіторія. Медіа* : веб-сайт URL: <https://surl.li/урeqck> (дата звернення: 16.01.2025).

До розділу 15

1. Андреева В. «Вдалося виїхати, і почуваюся зрадником»: як приборкати провину вцілілого». URL: <https://crs-center.org/%D0%B2%D0%B4%D0%BB%D0%BE%D1%81%D1%8F-%D0%B2%D0%B8%D1%97%D1%85%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D1%96-%D0%BF%D0%BE%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%8E%D1%81%D1%8F-%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA/>

2. Бал А., Максимова Н. Характеристики досвіду провини у примусових мігрантів. *Київський журнал сучасної психології та психотерапії*. 2025. № 10. С.6–17. DOI: <https://doi.org/10.48020/mppj.2025.02.01>.

3. Бойко-Бузиль Ю. Ю. Синдром провини вцілілого як соціально-психологічний феномен війни // Особистість, суспільство, війна : тези доп. учасників міжнар. психол. форуму (м. Харків, 15 квіт. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Нац. поліція України та ін. Харків : ХНУВС, 2022. С. 25-28.

4. Зварич І. М. , Чуйко Г. В. , Колтунович Т. А. Екзистенційна та гуманістична психологія / за наук. ред. В. Г. Панка. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. 499 с.

5. Іваніцька Т. Синдром «провина вцілілого», або Як надалі жити в тилу? URL: <https://www.tdmu.edu.ua/medychna-akademia/%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%BC-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D1%86%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B0%D0%B1%D0%BE-%D1%8F%D0%BA-%D0%BD%D0%B0/>

6. Чому важко радіти життю, коли навколо горе: як розпізнати вину

вцілілого URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/chomu-vazhko-raditi-zhittyu-kol-navkolo-1754231281.html>.

7. Чому я вижив: що таке синдром вцілілого і як з ним впоратись. URL: <https://www.mh4u.in.ua/hochu-diznatysya-bilshe/chomu-ya-vyzhyv-shho-take-syndrom-vczililogo-i-yak-z-nyum-vporatys/>

8. Упередження вцілілих (упередження виживання). URL: <https://criticalthinkerua.wordpress.com/2020/10/09/%D1%83%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2%D1%86%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%BB%D0%B8%D1%85-%D1%83%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2%D0%B8/>.

9. Шубіна Г. Провина вцілілого у військових. Як не нашкодити та допомогти? URL: <https://osvitoria.media/opinions/provyna-vtsililogo-chomu-ti-hto-vryatuvalysya-kartayut-sebe/>.

10. Bistas K., Grewal R. The Intricacies of Survivor's Guilt: Exploring Its Phenomenon Across Contexts. *Cureus*. 2023. Sep 21. №15(9). e45703. DOI: <https://doi.org/10.7759/cureus.45703>.

11. Murray H., Pethania Y., Medin E. Survivor Guilt: A Cognitive Approach. *The Cognitive Behaviour Therapist*. 2021 Sep 16. № 14. e28. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1754470X21000246>.

До розділу 16

1. Історія відділу історії та філософії освіти. 2026. URL: <https://undip.org.ua/about/structure/science-departments/education-history-philosophy/istoriia-viddil-istorii-ta-filosofii-osvity/>

2. Відділ історії та філософії освіти. 2026. <https://undip.org.ua/about/structure/science-departments/>

<https://undip.org.ua/about/structure/science-departments/education-history-philosophy/dichek-nataliia-petrivna/>

До розділу 17

1. FAO. Agricultural Production Systems. FAO Official Publications. URL: <https://www.fao.org>. (дата звернення: 12.10.2025).
2. Heady E. O., Dillon J. L. Agricultural Production Functions. Iowa: Iowa State University Press, 2018. 412 p.
3. OECD. OECD Agriculture Outlook 2022. URL: <https://www.oecd.org/agriculture> (дата звернення: 07.10.2025).
4. Shiyan V. Biological and technological features of agricultural production and their impact on the organization of production processes. *Scientific Notes of TNEU*. 2020. № 4. P. 89–95.
5. Болтянська Н.І., Маніта І.Ю. Особливості управління виробництвом в сільськогосподарських організаціях. *Технічний сервіс агропромислового, лісового та транспортного комплексів*. 2021. № 23. С. 198-205.
6. Буряк Р. І. Організація виробничих процесів у рослинництві: навч. посіб. Вінниця: Нова Книга, 2020. 256 с.
7. Величко І., Шпортюк Н. Удосконалення управління виробничим процесом на аграрному підприємстві. *Розвиток форм і методів сучасного менеджменту в умовах глобалізації: Матеріали 13-ї Всеукраїнської наук.-практ. конф. Дніпро, 8-9.11.2025: тези доповідей*. Дніпро: Поліграфічний відділ ДДАЕУ, 2025. С. 16-18
8. Вуйченко М. Роль процесно-орієнтованого менеджменту в організації бізнес-планування виробництва аграрних підприємств в сучасних умовах. *Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки*. 2022. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2022_1_4. (дата звернення: 14.10.2025)

9. Галушко Н. І. Організація сільськогосподарського виробництва: підручник. Львів: ЛНУ, 2019. 380 с.
10. Гончаренко В. Особливості організації виробничих процесів у сільському господарстві. *Економіка АПК*. 2021. № 7. С. 35–42.
11. Гринчак О.В., Давлетханова О.Х., Миколайчук ЯЛ. Особливості управління сільськогосподарським виробництвом. URL: <https://lib.udau.edu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/4d10019c-aa3f-4ba2-b54a-a3d885a0014d/content>. (дата звернення: 17.10.2025).
12. Гудзь О. І., Лузан Ю. Я., Саблук П. Т. Економіка сільського господарства : підручник. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2020. 512 с.
13. Державна служба статистики України. Сільське господарство України: статистичний збірник. Київ, 2023. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
14. Дивнич О.Д., Мартинюк М.П. Управління землекористуванням аграрних підприємств в умовах війни: інноваційні тренди. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2023. Vol. 7, no. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jouinnsus_2023_7_4_12. (дата звернення: 11.10.2025)
15. Економіка і організація аграрного сервісу / За ред. П.О. Мосіюка. К.: ІАЕ УААН, 2001. 501 с.
16. Жигало В.І., Баришевська І.В., Іванова А.С. Сутність виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств та її правове регулювання. *Modern economics*. 2018. № 11. С. 72-78.
17. Жук В. М., Молдаван Л. В. Економіка аграрного сектора та агробізнесу : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2022. 278 с.
18. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 07.10.2025).

19. Зеленко О. Особливості управління сільськогосподарськими підприємствами. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. № 1. С. 71-75.

20. Іваненко В.Ф., Іваненко Ф.В. Технологічний менеджмент та енергоефективність аграрного виробництва. *Інтелект XXI*. 2021. № 5. С. 26-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2021_5_7. (дата звернення: 15.10.2025)

21. Ільїн Л. О. Основи аграрного менеджменту: навч. посіб. Харків : ХНАУ, 2019. 310 с.

22. Калачевська Л.І. Інноваційні моделі бізнес-менеджменту в агросекторі: адаптація до викликів глобальних ринків. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 68.

23. Кантемир О. Особливості управління в сільському господарстві. URL: https://sophus.at.ua/publ/2016_03_31_lviv/sekcij_section_7_2016_03_31/osoblivosti_upravlinnja_v_silskomu_gospodarstvi/121-1-0-1810. (дата звернення: 17.10.2025).

24. Качур А. Проблеми та чинники впливу на ефективність виробничого процесу в аграрних підприємствах. *Економіка і держава*. 2022. № 4. С. 55–59.

25. Козинець О.А. Оперативне управління та шляхи удосконалення виробничих процесів в аграрному підприємстві. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/7674/1/1.pdf>. (дата звернення: 17.10.2025).

26. Козловський В.О. Деякі аспекти функціонування виробничого менеджменту вітчизняних підприємств в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 24. С. 84-91.

27. Козловський С. В., Гнідова Б.О., Скомаровський В.В., Мохар Д.О. Проблеми розвитку аграрної галузі в умовах війни в Україні. *Агросвіт*. 2024. № 11. С. 83-93. (дата звернення: 11.10.2025)
28. Козловський С.В., Баранов А.В., Зуєв М.С., Паночишин А.М., Пушненко А.С. Стійкість розвитку аграрної галузі в умовах війни. *Агросвіт*. 2025. № 6. С. 40-46. (дата звернення: 11.10.2025)
29. Корінько М.Д. Управління виробничими процесами в аграрних формуваннях. *Вісник аграрної науки*. 2020. № 5. С. 21–28.
30. Мазур Г.Ф., Лавров Р.В., Криворучко І.О., Олійник Л.В., Безп'ятко О.А. Перспективи та шляхи розвитку аграрного сектору України в умовах війни. *Агросвіт*. 2024. № 23. С. 40-45. (дата звернення: 11.10.2025)
31. Мазур К.В., Кубай О.Г. Менеджмент аграрного підприємства: навчальний посібник. Вінниця: ТВОРИ, 2020. 284 с.
32. Матвеев М. Сільське господарство та ринок сільськогосподарських земель України: вплив війни. Аналітика. Ринок землі. Воркс Україна. 02.05.2023. URL: <https://voxukraine.org/authors/myhajlo-matvueuev> (дата звернення: 19.10.2025).
33. Месель-Веселяк В. Я., Федоренко В. Г. Організація аграрного виробництва : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2018. 432 с.
34. Міщенко В. В. Пріоритетність розвитку аграрного сектору України в умовах війни. *Агросвіт*. 2024. № 18. С. 104-112. (дата звернення: 11.10.2025)
35. Намлієва Н.В. Особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2023. № 2 (47). С. 150-157.
36. Небоженко Т. Т. Особливості економічної поведінки сільськогосподарських виробників в Україні. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені*

- С. З. Гжицького. Серія: Економічні науки. 2020. Т. 22, № 95. С. 27-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/smlnues_2020_22_95_7. (дата звернення: 05.10.2025)
37. Нелеп В. М. Виробничі процеси в аграрному секторі: теорія і практика : монографія. Харків: ХНАУ, 2021. 295 с.
38. Нестеренко С. Сезонність у сільському господарстві та її вплив на виробничий цикл. *Облік і фінанси АПК*. 2019. № 9. С. 44–48.
39. Овчиннікова В.О., Тарасенко А.О. Ключові аспекти виробничого менеджменту. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 33. С. 241-245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ifrctr_2019_33_38. (дата звернення: 14.10.2025)
40. Омельченко І. М. Сільськогосподарське виробництво: структура, особливості, ефективність : монографія. Полтава: ПДАУ, 2020. 244 с.
41. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу: Навчальний посібник / За редакцією М.М. Ільчука. К.: Вища освіта, 2002. 398 с.
42. Паламарчук О. Сучасні підходи до оптимізації виробничих процесів у фермерських господарствах. *Агросвіт*. 2023. № 2. С. 17–22.
43. Петренко В. П. Технологія і організація сільськогосподарського виробництва : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 420 с.
44. Погорелова О.В. Державне регулювання аграрного сектору економіки в контексті забезпечення завдань сталого розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 1 (48). С. 129-143.
45. Рябенко Г.М., Бондаренко І.Д. Особливості управління діяльністю аграрних підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 13. С. 356-359.
46. Саблук П. Т., Білик М. Д. Менеджмент у сільському господарстві : навч. посіб. Київ: ННЦ ІАЕ, 2017. 368 с.

47. Савенко О. А. Теоретичні аспекти формування виробничого менеджменту підприємства в умовах ВАНІ-середовища. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 2. С. 121-127. (дата звернення: 12.10.2025)
48. Сачовський І. М. Регіональні особливості сільськогосподарського виробництва на Україні в сучасних умовах. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2021. № 4. С. 43-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2021_4_9. (дата звернення: 07.10.2025)
49. Свиноус І.В., Микитюк Д.М. Об'єктивна необхідність формування системи управління ефективністю виробництва в сільськогосподарських підприємствах. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 11. С. 17-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2018_11_4. (дата звернення: 07.10.2025)
50. Стоноженко Р.В., Андрощук І.О. Особливості управління аграрними підприємствами України в умовах невизначеності та кризової ситуації. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2023. вип. 9(42). С. 252-259.
51. Сумець О. Методичний підхід до оцінки системи менеджменту виробничих підприємств. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2020. Vol. 6, № 2. С. 126–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/areis_2020_6_2_10. (дата звернення: 14.10.2025)
52. Ткаченко Г.А. Ключові аспекти менеджменту на сільськогосподарських підприємствах. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/414.pdf>. (дата звернення: 17.07.2025).
53. Томич Л. В. Роль матеріально-технічного забезпечення у формуванні ефективного виробничого процесу. *Аграрна економіка*. 2021. № 3. С. 12–18.

54. Ушкаленко І. М. Особливості моделювання в сільськогосподарському виробництві з урахуванням ризику. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 1. С. 119-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnr_2020_1_10. (дата звернення: 11.10.2025)

55. Федірець О.В., Стовба В.О., Солодчук Т.В. Сутність та особливості формування системи менеджменту виробничого потенціалу підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2022. Вип. 1. С. 74-79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/priaev_2022_1_15. (дата звернення: 12.10.2025)

56. Чеботарьов О. О. Формування інноваційних пріоритетів в системі виробничого менеджменту в умовах цифровізації. *Ефективна економіка*. 2023. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_3_61. (дата звернення: 09.10.2025)

До розділу 18

1. Заохочувальні відзнаки Міністерства оборони. *Міністерство оборони України*. URL: <https://mod.gov.ua/explanation/zaohochuvalni-vidznaki-ministerstva-oboroni> (дата звернення: 27.01.2026).

2. Монета, Лада, Христя та інші. Українки - Лицарі орденів УПА. *Історична правда*. URL: https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/05/11/123781/view_print/ (дата звернення: 28.01.2026).

3. Про відзнаку Президента України «Хрест бойових заслуг» : Указ Президента України від 05.05.2022 № 314/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314/2022#Text> (дата звернення: 29.01.2026).

4. Почесні нагрудні знаки Головнокомандувача Збройних Сил України. *Міністерство оборони України*. URL: <https://mod.gov.ua/explanation/pochesni->

nagrudni-znaki-golovnokomanduvacha-zbrojnih-sil-ukrayini (дата звернення: 30.01.2026).

To chapter 19

1. Achieving land degradation neutrality: land-use planning and ecosystem approach. *Frontiers in Environmental Science*. 2024. Vol. 12. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/environmental-science/articles/10.3389/fenvs.2024.1446056/full>

2. Building of professional communicative competence in foreign students. *ERIC*. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1299171.pdf>

3. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*. 1980. Vol. 1, Issue 1. P. 1–47.

4. Case-study based development of professional communicative competence of agricultural and environmental engineering students. *E3S Web of Conferences*. 2020. URL: https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2020/35/e3sconf_interagromash2020_15035/e3sconf_interagromash2020_15035.html

5. Communicative Competence of the Fourth Year Students: Basis for Proposed English Language Program. *ERIC*. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1144347.pdf>

6. D2.8.II.2 Data Specification on Land Cover – Technical Guidelines. *GitHub Pages*. URL: https://inspire-mif.github.io/technical-guidelines/data/lc/dataspecification_lc.pdf

7. D2.8.III.4 Data Specification on Land Use – Technical Guidelines. URL: https://www.geodaten.niedersachsen.de/download/218755/INSPIRE_Thema_Bodennutzung_31.07.2024_.pdf

8. Data Specifications Technical Guidelines. *INSPIRE Knowledge Base*. URL: https://knowledge-base.inspire.ec.europa.eu/data-specifications-technical-guidelines_en

9. Development of professional communicative competences of students. Latvia University of Life Sciences and Technologies. 2024. URL: https://rrd.lbtu.lv/sites/default/files/proceedings/files/LBTU_LatviaResRuralDev_30th_2024-316-322.pdf

10. Development of Professional Socio-Communicative Competence of a Public Manager. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. URL: <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/7147>

11. English for Geodesy and Land Management Students: навч. посіб. / уклад. : О. М. Овчинникова та ін. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 106 с. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/55316/1/2019%20%D0%BF%D0%B5%D1%87.%2048%D0%9D..pdf>

12. European integration in education: the mood and expectations of the educational community / State Service of Education Quality of Ukraine. URL: <https://sqe.gov.ua/en/ruslan-gurak-on-european-integration-in-education-the-mood-and-expectations-of-the-educational-community/>

13. European Mobility Programs and Skills Development. *European Journal of Development Studies*. URL: <https://eu-opensci.org/index.php/ejdevelop/article/view/15332>

14. Evaluating Land-Based Learning as a Pedagogical Approach. *ResearchGate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/380460308_Evaluating_Land-Based_Learning_as_a_Pedagogical_Approach

15. Experimental Research Of The Formation Of Intercultural Communicative Competence Among Students. *European Proceedings of Social*

- and Behavioural Sciences.* 2019. URL: <https://www.europeanproceedings.com/article/10.15405/epsbs.2019.03.02.127>
16. Inspire: A Real Step Forward in Building an Interoperable and Unified Spatial Information Infrastructure for Europe? URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/124672/espi%20perspectives%2020%20doldirina.pdf>
17. INSPIRE Directive: Specific requirements to monitor its implementation. URL: https://eng.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0008/3925142/Chapter_16.pdf
18. Intercultural And Professional Skills in Student Mobility to Boost Employability. URL: <https://immi.se/index.php/intercultural/upcoming/view/1168-Huedo-and-Foucart-60>
19. Language as Career Capital: A Scoping Review of Human Capital Development, Employee Mobility, and HR Implications in Multilingual Organisations. *MDPI*. URL: <https://www.mdpi.com/2076-3387/15/11/421>
20. Management of Formation of Communicative Competence of the Future Economists: Case Study of Ukraine. *TEM JOURNAL*. 2019. URL: https://www.temjournal.com/content/84/TEMJournalNovember2019_1127_1136.pdf
21. Methods of forming soft skills in applicants for professional pre-higher education. *Human Studies*. 2025. URL: <https://humstudios.com.ua/en/journals/tom-13-4-2025/metodi-formuvannya-naskriznikh-soft-kompetentnostey-u-zdobuvachiv-fakhovoyi-peredvishchoyi-osviti>
22. Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL / *European Commission*. Brussels, 2025. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52025PC0985>

23. SCIENTIFIC HORIZONS / *Polissia National University*. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/16228/1/SH_2024_27_10_148-161.pdf
24. Special report 20/2024: Common Agricultural Policy Plans / *European Court of Auditors*. URL: <https://www.eca.europa.eu/en/publications?ref=SR-2024-20>
25. The International Federation of Surveyors (FIG) / *UN-GGIM-AP*. URL: <https://un-ggim-ap.org/sites/default/files/media/meetings/Plenary05/201607/W020161027635538655746.pdf>

To chapter 20

1. Анаєнко Л. М. Елементи нетрадиційних форм навчання на уроках географії. *Географія*. 2008. № 2. С. 13–14.
2. Андрєєва В. М., Шматько О.Є. Урок географії в сучасних технологіях. Харків : Основа, 2006. 176 с.
3. Бутенко О. Т. Розвиток креативного мислення учнів на уроках географії. *Географія та економіка в рідній школі*. 2014. № 3 С. 6–9.
4. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 04.02.2026)
5. Костюк В. С., Рязанцев Д.Ю. Організація навчально-пізнавальної діяльності учнів у процесі проведення нетрадиційних уроків географії. *Туризм. Географія. Екологія: інновації, освіта, бізнес* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (23–24 трав. 2024 р., м. Житомир). Житомир, 2024. С. 68-70.
6. Панасюра Г. С., Артеменко Р. Ю. Нестандартний урок географії: класифікація, методика застосування. *Наукові записки Сумського*

державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. *Географічні науки*. 2024. № 2(5). С. 31–37. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10975605>

7. Пашковська Н.В. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках географії: від ситуативного інтересу до творчого мислення. // *Географія та економіка в рідній школі*. 2019. № 1-2. С.38-41.

8. Проценко А. В., Яковлева В. А. Нетрадиційні форми уроків географії в профільній освіті. *Modern vision of implementing innovations in scientific studies: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference*. 2023. pp. 107-114.

9. Стадник О. Г. Нетрадиційні форми уроків географії. Х.: ВГ Основа, 2004. 96 с.

10. Стяглик Н. І. Нестандартні форми навчання і їх вплив на якість навчального процесу в школі: автореф. дис.... канд. пед. наук. Харків, 1994. 20 с.

11. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. Вибрані твори: у 5-ти т. Т.2. К.: Рад. школа, 1976. 668 с.

12. Топузов О. М., Вішнікіна Л.П. Педагогічні технології як основа творчої діяльності вчителя географії. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: РПО, 2011. Випуск 10. С. 52–57.*

13. Чекіна О. Ю. Нестандартні форми проведення уроку. *Початкова освіта*. 2004. № 5. С. 2-13.

14. Щенев В. Класифікація уроків географії нетрадиційної форми. *Географія в школі*. 1999. №. 2. С. 33-35.

15. Юрович В. Поняття про нестандартні уроки. *Початкова школа*. 2006. №6. С. 31-33.

До розділу 21

1. Contini F., Lanzara G. F. (eds.). *The circulation of agency in e-justice: Interoperability and infrastructures for European transborder judicial proceedings*. Dordrecht : Springer Netherlands, 2014. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-94-007-7525-1>.
2. Gutwirth S., De Hert P. Privacy, data protection and law enforcement: Opacity of the individual and transparency of power. *Direito Público*. 2022. Vol. 18, No. 100. DOI: <https://doi.org/10.11117/rdp.v18i100.6200>.
3. Kaniuka N. Trends and problems of e-justice enforcement in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2023. No. 1. P. 95–101.
4. Susskind R. *Online courts and the future of justice*. Oxford : Oxford University Press, 2019. 368 p.
5. Адміністративістика в умовах цифровізації: теорія, правове регулювання, практика : монографія / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла-Тіунова, Т. А. Латковська та ін. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2022. 800 с.
6. Барабаш О. О. Цифровізація правосуддя у контексті впровадження системи е-суд: виклики та завдання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. № 1. С. 57–66.
7. Берназюк О. О. Елементи електронного судочинства та стан їх запровадження в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 56, т. 2. С. 12–15.
8. Бондаренко В. А., Пустова Н. О. Теоретико-правові питання електронного правосуддя в інформаційному суспільстві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2017. Вип. 2. С. 154–162.
9. Бринцев О. В. *Електронний суд в Україні: досвід та перспективи*. Харків : Право, 2016. 72 с.
10. Каламайко А. Ю. Цифровізація правосуддя та доступ до правосуддя під час COVID. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 14. С. 98–108.

11. Кучинська О. П., Мальцева В. С. Правові засади електронного правосуддя. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 24–28.
12. Кушакова-Костицька Н. В. Електронне правосуддя: українські реалії та зарубіжний досвід. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 103–109.
13. Москвич Л. Підсилення інституційної незалежності суду в системі євроінтеграційних кроків України. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 162. С. 179–195. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.162.284111>.
14. Олійничук О. І., Олійничук Р. П., Колесніков А. П. Електронне правосуддя як елемент сучасної системи судочинства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 3. С. 141–147. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2021.03.141>.
15. Проскурняк О. Цифрова трансформація адміністративного суду. *Ерліхівський журнал*. 2025. № 11. С. 50–55. DOI: <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2024-11.08>.
16. Чалабієва М. Р. «Суд у смартфоні» як штучний інтелект у правосудді: реалії та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 94–96.
17. Чудик Н., Колесніков А., Канюка В. Інституційно-правові детермінанти модернізації єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в умовах цифрової трансформації правосуддя. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 1 (41). С. 55–61.
18. Ярошенко О. А., Соколова І. О. Цифрова трансформація правової системи України: роль платформи «Дія» та електронного суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 1, № 92. С. 151–156.